

הלכות ציצית

עטיפת טלית

א כשמתעטף בטלית ישלשל את הטלית עד פיו, אך אין הכוונה שהטלית תהיה צמודה לפניו באופן שלא יוכל לראות, אלא שהטלית תהיה באלכסון כנגד פיו ויוכל עדיין לראות א.

ברכה לאחר שפשט טליתו

ב הפושט טליתו על דעת לחזור וללובשה, אם ברעתו ללובשה מיד אינו צריך לברך שוב, ואם דעתו ללובשה רק לאחר זמן צריך לברך כשחוזר וללובשה. והאחרונים הביאו זמנים חלוקים אימתי נחשב לאחר זמן - י"א שהוא שעתיים או שלש שעות, י"א שהוא שעה או שעתיים, וי"א שהוא חצי שעה. לדינא יש לברך עכ"פ אם הפסיק יותר משעה שלמה ועשה שינוי מקום ב.

מקורות וביאורים

היוצא לדינא מהנ"ל הוא דיש להיכנס לבית הכנסת בפתח היותר קרוב כמש"כ החת"ס, וכשיוצא, צריך לצאת בפתח השני כמש"כ השו"ע, והוא הפתח הרחוק ממנו בתחלה כשנכנס [אף אם בשעת שיוצא הוא קרוב לו] וע"י כן נראה כמחבב המצוה.

א. פסק רבינו מפי השמועה.

כתב במ"ב (סי' ח סק"ד), "בשעת עטיפה מכסה ראשו בהטלית עד שיגיע עד פיו". ובנמוקי או"ח מהמנחת אלעזר (סי' ח סק"ב) הביא מזקנו הגר"ש שתמה על המכסים את ראשם, שאטו הישמעאלים הולכים כעיור הממשמש באפילה. ובשו"ת איש מצליח (סי' ה) לאחר שבירר כל דיני עטיפה כתב שברור שא"ז עטיפה המכסה העינים, ובמילואים בסוף הסימן הביא המ"ב ותמה עליו, אולם לפי דברי רבינו מיושב דאין כוונת המ"ב שיהא נגד עיניו אלא בלאכסון.

ב. בשו"ע (ח סי"ד) פסק דהפושט טליתו וחוזר ומתעטף בה מיד צריך לברך אף אם

לעזרה בשום מקום, ויותר היה נראה ללמוד מהא דמקיפים המזבח בתחלה ויוצאים בקצרה.

ובכף החיים (ס"ק ל"ח) הבין בדעת הגר"א דיש להקיף בעליה לתורה דרך ימין, בין אם היא דרך קצרה יותר או ארוכה יותר וכמו במזבח שתמיד היו מקיפים דרך ימין. אך כתב דלמעשה מנהג העולם הוא כדעת התרומת הדשן והשו"ע דעולה דרך קצרה אף אם אינה לימינו. והנה ממה שדימה הב"י דין העולה לקרוא בתורה לדין נכנס לבית הכנסת דיש לו לצאת בדרך אחרת מזאת שנכנס בה, היה מקום לומר דאם שני הפתחים שווים לו, יש להיכנס בדרך ימין, כמו שפסק הב"י בעולה לתורה.

אך בשו"ת חתם סופר (או"ח ח"א סי' קפ"ז) כתב דהמעלה של דרך ימין היא רק כשנמצא כבר במקום קודש כגון כשמקיף המזבח, משא"כ בכניסה לבית הכנסת אין כל מעלה לצד ימין אלא דוקא לצד הקרוב יותר.

טלית מניילון

ג] אין ללבוש טלית של ניילון (nylon) או זהורית (rayon) אף אם עשה ממנו חוטים וארגם לבגד, דנחלקו הפוסקים האם הוא בכלל בגד החייב בציצית, ומכלל ספק לא יצאנו, ואי אפשר לברך עליה ברכת ציצית¹.

מקורות וביאורים

מקום, או שסבר שיותר משעה מצד עצמו לא מיקרי תו מיד אלא מיקרי לאחר זמן וצריך ברכה.

ג. בשו"ע (י ס"ד) פסק דטלית של עור פטור מן הציצית. והלבוש (שם) כשהעתיק דין זה כתב דהוא משום דבגד הוא דבר שנארג ונעשה בגד, משא"כ עור שאינו נארג לא הוא בכלל בגד, וכ"כ השו"ע הרב (י ס"ז). וכתב בספר הר צבי (מנחות מ: אות מ"ב) לפ"ז בבגד העשוי מניילון תלוי אם נעשה מגוש אחד פטור כמו בגד של עור כיון שלא נארג לא הוא בכלל בגד, אבל אם עשה מהניילון חוטים דקים וארג אותם לבגד חייב בציצית, דכיון דנארג הוא בכלל בגד.

אמנם בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב ס"א) כתב דמסתבר דבגד העשוי מניילון או זהורית פטור מציצית. וטעמו דילפינן מדפטר הגמ' בגד של עור מציצית דלא נתחייב בציצית אלא בגד העשוי חוטים ונארג לבגד, משא"כ בגדים אלו כיון שאין שום צורך לארוג אותם אף אם למעשה ארג אותם לא הוא דומיא דצמר ופשתים ופטור מן הציצית. והמ"ב (ס"ק י"א) כשהעתיק דברי הלבוש השמיט הא דבעינן נארג וכתב רק דאינו בכלל בגד, ומשמע דלא ס"ל כלל דבעינן אריג. ולדינא כתב רבינו דמידי ספקא לא נפקא ולכן אין ללבוש ציצית ממינים אלו דא"א לברך עליו כיון דספק ברכות להקל.

היה דעתו בעת הפשיטה לחזור וללובשה. וביאר המ"ב (ס"ק ל"ו) דס"ל דהפשיטה עצמה מיקרי הפסק. והרמ"א כתב די"א דאינו מברך אם היה דעתו לחזור ולהתעטף בו. וכן פסק המ"ב (ס"ק ל"ז) בשם האחרונים דאם היה דעתו לחזור וללובשה מיד אינו מברך עליה אף אם עשה שינוי מקום. ואף להדעות דמברך אם עשה שינוי מקום בין ברכה על טלית קטן ללבישת הטלית גדול, שאני הכא דהוא מברך על אותה טלית גופה ולכן אין השינוי מקום הפסק. אבל אם דעתו בעת הפשיטה לחזור וללובשה רק לאחר איזה זמן, כתב המ"ב דצריך לברך עליה לכו"ע, ולא כתב שם המ"ב שיעור הזמן דמיקרי הפסק.

ובמקום אחר ציין רבינו לדברי השו"ע הרב (ח סכ"ג) שכתב דלאחר כמה שעות לא מיקרי מיד, ולענין תפילין כתב השו"ע הרב (כה סכ"ט) דהשיעור הוא לאחר ב' או ג' שעות. עוד ציין לדברי המ"ב (קע סק"ט) שכתב גבי הפסיק בסעודה שצריך לחזור וליטול ידיו שהשיעור הוא שעה או שנים ואז הוא הסיח הדעת. והגר"מ שטרנבוך (הלכות הגר"א ומנהגיו ח"א סי"ז) כתב דהשיעור הוא חצי שעה כדמצינו לענין סמוך למנחה שהוא חצי שעשה קודם זמן מנחה. ולדינא השיב רבינו [מפי השמועה] לשואל ביום הכיפורים שפשט טליתו והלך לביתו לנוח ליותר משעה, שיש לו לחזור ולברך כשלוש הטלית. ואינו ברור האם צירף הא דהלך לביתו והוא שינוי

גופיית ציצית

ד] מין ציצית הנקרא גופיית ציצית (tzizis undershirt) מותר ללבושה ולברך עליה אף לגדולים, ובתנאי שתהיה פתוחה רובה מלמטה וגם יהיה עשוי ממין המחויב בציצית, כגון צמר גפן¹, אמנם מן הראוי להחמיר בזה².

כריכות הציצית

ה] כריכות הציצית אין לעשותם פחות מז' ולא יותר מי"ג, ונוהגים לעשות בחלק הראשון ז' כריכות, ואח"כ ח', י"א, וי"ג. ויש להסתפק האם חצי הכריכה שבתחלת הכריכות ושכסוף הכריכות מצטרפים למספר הדרוש או לא, ולכן בכריכה הראשונה שנוהגים לעשות ז' כריכות, אין לצרף את חצאי הכריכות אלא ימנה רק את הכריכות השלמות כדי שלא יגרע מז' כריכות, ובכריכה אחרונה שעושה י"ג כריכות יש לצרף את חצאי הכריכות, כדי שלא להוסיף על י"ג כריכות, ויעשה רק י"ב כריכות שלמות. ובשתי הכריכות האמצעיות שעושה ח' וי"א כריכות, יש לצרף את שני חצאי הכריכות¹.

מקורות וביאורים

ד. כן פסק רבינו בתשובה ששלח דרך אימיל. ה. פסק רבינו מפי השמועה, כדי שלא יתלכלך בגד הציצית עם זיעה. פעם הלך אחד ממקורביו של רבינו לשחק בכדור, ומתוך שידע שיזיע הרבה ולשם כך היה מסיר את הציצית מעליו, העדיף להחליף את הציצית שלו למין הזה של 'גופיית ציצית', כדי שיוכל לשחק בכדור מלובש בציצית זו, ואמר לו רבינו, שעדיף שילך לשם עם הציצית הרגילה שלו, וכשישחק בכדור יסיר את הציצית כדי שלא לטנפה בזיעה.

ו. בגמ' (מנחות לט.) איתא הפוחת לא יפחות מז' והמוסיף לא יוסיף על י"ג, ולפירוש השני של תוס' (שם ד"ה לא) היינו שיעשה לא פחות מז' כריכות ולא יותר מי"ג כריכות בין כל קשר וקשר. ובשו"ע (יא סי"ד) כתב דנהגו לעשות באויר הראשון ז' ואח"כ ט' ואח"כ י"א ואח"כ י"ג, ובמ"ב (סק"ע) כתב בשם הכוונות לעשות באויר השני שמונה וכן נוהגים.

ובשני הכריכות האמצעיות שאין כאן חשש של פוחת או מוסיף אמר רבינו שיש לצרף החצי כריכות, ואולי טעמו כשיטת החזון איש הנ"ל הסובר שיש לצרפם בכל אופן.

ואמר רבינו בשם הגר"י קמנצקי דהחצי

ברכה על טלית שנפלה מגופו

ז] כשנפלה לו כל הטלית, צריך לברך עליה מחדש. אמנם אם לובש אז גם טלית קטן, לדינא אינו צריך לברך!.

התכלת שנמצאה בזמנינו

ז] רבינו נהג ללבוש בצנעה טלית קטן עם פתיל תכלת מסוג של חלזון מורקס (murex) שהמציאו לאחרונה, אבל בטלית גדול שלו לא לבש פתיל תכלת, משום שלא רצה להיות שונה מהציבור. והיה לובש ד' חוטי תכלת וד' חוטי לבן. ולדעתו נשאר הדבר בגדר ספק האם זהו התכלת האמיתי או לא, ואמר שראוי לחוש שזהו החלזון האמיתי ויקיים בזה מצות תכלת, כיון שתכלת היא מעיקר מצות ציצית, ואם באמת אינה התכלת האמיתית לא הפסיד בזה כלום, דלא גרע מלבן. אמנם לשואלים שלא למדו היטב את הסוגיא, לא הורה ללבוש תכלת".

מקורות וביאורים

ס"ק מ"ד) בשם השל"ה דאם נשמטו ממקומן בשעת התפילה אינו צריך לברך דהוי כמסיר על מנת להניח שוב. ואולי זה היה חלק מן הצירוף, שלכן פסק רבינו דאין לברך כשנפלה ממנו הטלית, כשהוא לובש טלית קטן.

ח. בהנהגת רבינו בלבישת התכלת, ישנה עדות ברורה מבני משפחתו, שהיה לובש תכלת על הטלית קטן שלו בצנעה, והיה מקפיד לכסות הציצית קודם שיצא מן הבית. ועורך סרט תעודי (documentary film) הנקרא "תכלת זה לא שחור ולבן" ("It's not all black and white" בא לרבינו כדי שיחזה את דעתו בענין, ואמר רבינו בסרט התעודי שהוא דבר הראוי לקיים, וז"ל: "I would think it's appropriate for someone who is able to fulfill it" ("אני חושב שזה משהו שראוי לעשותו כל מי שיכול"). אמנם כשדיברנו עם העורך הנ"ל, אמר לנו, שמתחלה אמר רבינו שהוא ספק האם זהו התכלת האמיתי או לא ולכן יש לקיימה מספק, ורק לאחר שהפציר בו פעמים רבות אמר לקיים תכלת מבלי להזכיר מלת "ספק",

ז. בשלחן ערוך (סי' ח סט"ו) מבואר דאם נפלה טליתו שלא במתכוין וחוזר ומתעטף בה, צריך לברך. והוא שנפלה כולה, אבל אם לא נפלה כולה אע"פ שנפלה רובה אינו צריך לברך. ובמ"ב (ס"ק ל"ט) כתב דאפילו למה דפסקינן דבהסיר טליתו ע"ד להחזירו אין צריך לברך, בזה גרע יותר, דהא נפלה בלא דעת ואזדא לה מצותה, ואפילו נשאר עליו טלית קטן לא מהני. ובשער הציון (ס"ק נ"ז) כתב דהא דלא מהני אם נשאר עליו טלית קטן הוא פשוט. וכ"כ הבאר היטב (שם ס"ק י"ז). אולם במחצית השקל (שם סק"כ) צידד לומר דאם נשאר עליו טלית קטן אינו מברך, וכן פסק להלכה שלא לברך בשו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' קלח אות ב), ובשו"ת אמרי יושר (ח"ב סי' ט אות ד) ובשו"ת מהרש"ם (ח"ד סי' קמח) כי ספק ברכות להקל, וכן פסק רבינו מפי השמועה.

ובגליון משנה ברורה של רבינו (סימן ח' ס"ק כ"א) הקשה על הא דכתב שם המ"ב דכשנפלה הטלית מעל גבו צריך לברך עוד פעם, דמ"ש מתפילין דפסק המ"ב (סימן כ"ה

(ח) הלוכש חבלת, נחלקו הפוסקים מה היא הדרך הנכונה לעשות הכריכות, לדעת החו"מ יעשה סך הכל ז' חוליות ובכל חוליה ג' כריכות. ויעשה כסדר הזה: קשר, חוליה של לבן, חוליה של חבלת, קשר, חוליה לבן, חוליה חבלת, קשר, חוליה לבן, קשר. והעלה רבינו שיש להוסיף על זה עוד כריכה אחת בין כל קשר וקשר ואין חילוק האם הכריכה הנוספת היא בחבלת או בלבן.

ולדעת הגר"א עדיף לעשות סך הכל י"ג חוליות ובכל חוליה ג' בריכות. ויעשה בסדר הזה:
קשר, חוליה לבן, חוליה תכלת, חוליה לבן, חוליה תכלת, קשר, חוליה לבן, חוליה תכלת,
חוליה לבן, חוליה תכלת, קשר, חוליה לבן, חוליה תכלת, חוליה לבן, חוליה תכלת, קשר,
חוליה לבן, קשר.

וגם דעת ספר החינוך לעשות סך הכל י"ג חוליות, אבל יעשה כסדר הזה: קשר, חוליה לבן, חולץ תכלת, חוליה לבן, קשר, וכן יעשה עוד שני פעמים כסדר הזה, ולאחר הקשר הרביעי יעשה חוליה תכלת, חוליה לבן, חוליה תכלת, חוליה לבן, וקשר. וכן נהג רבינו למעשה בהתכלת שלבש בעצמו. ולכל הדעות יש לעשות החוליות באופן שיהיו בהם ג' כריכות שלמות, מבלי לצרף את חצאי הכריכות ט.

מקורות וביאורים

והדבר ברור שבאמת דעתו היה שהוא רק ספק ולא ודאי.

ומצינו עוד מכתב בענין זה מר' ישראל
טפלין, כשגם רבינו חתם עליו, וכתב שם
שאינו יורד לגוף הקושיות והפירוקים, אבל
הוא סובר שאין כאן הפסד כלל ללבוש תכלת
ואדרבה כולו רווח, שאם הוא התכלת האמיתי
קיים המצוה ואם אינו התכלת האמיתי לא
הפסיד כלום, דהוי כקלא אילן שאמרו עליו
חז"ל לא יהא אלא לבן. וע"ז כתב רבינו:
ג"א מצטרף להנ"ל כיהודה ועוד לקרא
וחתם את שמו. ומהמכתב הנ"ל ג"כ מוכח
שדעת רבינו היה שהדבר בספק עומד, וכיון
שאין כל הפסד בדבר ללבושו, יש לעשות כן.

ורבינו נהג ללבוש התכלת רק בטלית קטן
שלו בצנעה, אבל בטלית גדול שלו לא היה
לובשה, משום שלא רצה לנהוג הנהגה אחרת
מהציבור. וגם לשואלים לא הורה ללבוש
התכלת אא"כ הם למדו כבר היטב את הסוגיא

וסברו שיש עכ"פ ספק שזהו התכלת האמיתי.
ובמנין החוטים העשויים מתכלת, דעת רבינו
עצמו דהעיקר כשיטת רש"י ותוס' (מנחות
ל"ח. ד"ה התכלת) דעושה ב' חוטים שלמים
מתכלת ולאחר הכפילה הוי ד' חוטי תכלת וד'
חוטי לבן, ושכן ס"ל להגר"א.

ט. בגמ' במנחות (לט.) "כמה שיעור חוליה
תניא רבי אומר כדי שיכרוך וישנה וישלש,
תאנא הפוחת לא יפחות משבע והמוסיף לא
יוסיף על י"ג". ופרש"י לא יפחות משבע,
חוליות. וכ"כ התוס' (שם ד"ה לא) בפירושם
הראשון דלא יפחות מז' חוליות ובכל חוליה
ג' כריכות, והכונה לסך הכל של כל החוליות.
ופירשו הגמ' (שם ל"ח:) "אמר רבא ש"מ
צריך לקשור על כל חוליה וחוליה" דר"ל
קושר אחר שעושה חוליה אחת של לבן
וחוליה אחת של תכלת. ועל זה הדרך
כשעושה ז' חוליות יש ה' קשרים, דקושר
תחלה ואח"כ חוליה א' של לבן וא' של

הלכות תפילין

נגיעה במקומות המכוסים בהנחת התפילין

[א] המניח תפילין ותוך כדי ההנחה נגע במקומות המכוסים שבידו, אין צריך לרחוץ ידיו.

מקורות וביאורים

דאינו יכול להוסיף עוד ד' כריכות דא"כ תהיה כאן חוליה נוספת יותר מהמנין הראוי.

עוד אמר רבינו כיון דחוליה צריכה להיות לפחות ג' כריכות ומאידך אם מוסיף קצת אין הפסד דעדיין נקראת חוליה, ולעיל כתבנו שיש להסתפק האם חצאי הכריכות שבראש ושכסוף הכריכות מצטרפים לחשבון או לא, לכן יש לעשות כל חוליה שיהא בה ג' כריכות מבלי לצרף את חצאי הכריכות כדי שיהא בה ג' כריכות ודאיות.

כ"ז הוא פסק רבינו מכתביו, אך למעשה נהג רבינו ללבוש ציצית עם חוטי תכלת שנתן לו אחד העוסק בענינים אלו, והוא עשה הכריכות באופן שיש בה י"ג חוליות ולא הקפיד שיסיים בכריכה של לבן לבד, אלא בג' הקשרים הראשונים עשה ג' כריכות של לבן ותכלת בסירוגין ובקשר האחרון עשה ד' חוליות וסיים בשל לבן.

א. פסק רבינו מפי השמועה בשם הגר"י קמנצקי. [א"ה: בכף החיים (ד ס"ק צ"ט) הביא דברי הבן איש חי (תולדות סי' י"ז) שג"כ פסק דאין צריך נטילת ידים וביאר משום דמקום הנחת התפילין חשיב כמקומות הגלויים, כיון שהדרך הוא לגלות הזרוע כדי להניח עליו התפילין, ולכן אין צריך נטילה מעיקר הדין. אמנם בשלמת חיים (סי' לט-מ) כתב טעם אחר משום דהנגיעה היא לצורך מצוה וע"כ אין נגיעתה גוררת טומאה, ואכן רבינו אמר טעמו של הגר"י אך לא זכור לשומעים האם הזכיר את הטעם הראשון או השני.]

תכלת, ואח"כ קשר וא' של לבן וא' של תכלת, ואח"כ קשר וא' של לבן וא' של תכלת, ואח"כ קשר וא' של לבן כדי לסיים בשל לבן ועוד קשר. ובפירושו השני כתבו התוס' דלא יפחות מז' היינו מז' כריכות בין כל קשר וקשר, דאין הכונה למספר החוליות אלא למספר הכריכות.

ובספר יהל אור להגר"א (על הזוה"ק פרשת פנחס דף רכ"ז ד"ה לבנת הספיר) פסק כהפירוש הראשון של תוס' דכונת הגמ' הנ"ל לחוליות ולא לכריכות. אך כתב דחשבון של תוס' שעושה ז' חוליות הוא כהפוחת שלא יפחות מז', ובאמת טוב להיות מהמוסיפים ולא מהפוחתים. ולכן יש לעשות י"ג חוליות סך הכל, ובין כל קשר וקשר יעשה ד' חוליות לבן תכלת לבן תכלת, ולבסוף יעשה חוליה אחת של לבן כדעת התוס'.

ואמר רבינו דכדי לצאת ב' הדעות בתוס' יש לעשות הכריכות כחשבון של פירוש הראשון, אך יש להוסיף כריכה אחת בין כל קשר וקשר או בחוליה של לבן או בחוליה של תכלת, וכשעושה כן נמצא שיש ז' כריכות בין כל קשר וקשר כדעת הפירוש השני של תוס', וגם אינו נקרא שעושה יותר מב' חוליות דלא נקרא חוליה יתרה בפחות מג' כריכות. ואם עושה כשיטת הגר"א אין צורך לזה דבלא"ה יש יותר מז' כריכות בין כל קשר וקשר. אמנם צ"ב איך יעשה לדעת רבינו בין הקשרים האחרונים שעושה רק חוליה אחת של לבן,